
A svájci közvetlen demokrácia keletkezéstörténete

Rolf Graber, a Zürichi Egyetem Történeti Intézetének címzetes professzora a svájci demokrácia-történetírás immáron ismert alakja. A svájci történész tagja volt a *Demokratikus mozgalmak Közép-Európában 1770 és 1850 között* címet viselő kutatási programnak, amelyet *Helmut Reinalter*, az innsbrucki Leopold-Franzens-Universität professzora kezdeményezett, és irányított. Ez a kutatási terv átfogta a teljes német nyelvű európai területet, tehát ugyanúgy kiterjedt Németországra és Ausztriára. Svájcra vonatkozó kutatási eredményeit Graber két kötetben tette közzé. 2013-ban a német Böhlau Kiadó gondozásában adott ki egy vaskos forrásgyűjteményt, majd négy évvel később, 2017-ben a svájci Chronos Kiadónál publikálta a kutatási eredményeit szintetizáló monográfiáját.

A forráskötet gazdag, de rendkívül „forgatásigényes”. Mindez fakad az alkalmazott szerkesztési elvekből és a források tematikai felosztásából. A tartalomjegyzékben négy nagy fejezetet találunk. Az első fejezet tartalmazza a forrásokat feldolgozó tanulmányokat szövegközi forrásmegjelöléssel. A második fejezetben olvashatók maguk a forrásszövegek, elsősorban német nyelvűekről van szó, másodsorban francia nyelvűekről, és elvétve olasz forrásszövegekre is bukkanhat a türelmes kötetforgató. Kiemelendő, hogy magas a teljes forrásszövegek aránya. Hosszabb forrásszövegek esetében azonban itt is a válogató szerző és/vagy a kiadói szerkesztő prioritásait vagyunk kénytelenek követni. Egy forrásszöveg részletekben való közlésének, erős szóval „csonkolásának” minden hátrányát éreztem például Johann Jakob Leuthy 1833-ban készített, a *Nők joga* című írása olvasásakor. Ezen hátránnyal szemben komoly szakmai hozzájárulásként értékelhető, hogy minden forrás értelmezéséhez féloldalas kommentár nyújt segítséget. További igényes törekvésnek tartom azt is, hogy a források eredeti lelőhelyének megadása kivétel nélkül megtörtént, még akkor is, ha sok esetben csupán a korábbi nyomtatásban megjelent hivatkozásra hagyatkozhatunk. Ezzel utalni szeretnék a szerző azon megállapítására, miszerint a forráskötet nem csupán újonnan feltárt anyaggal,

hanem már ismert szemelvényekkel is dolgozott. Graber 102 forrást emelt be kötetébe. Ilyen nagy mennyiségű anyagnál szinte alig tűnik fel, hogy helyenként kronológiai zavar keletkezett a források között. Az 1760-as évek forrásszövegei kronológiai értelemben ugyanis némileg összekeveredtek.

A harmadik fejezetben találhatunk egy bibliográfiát, ráadásul korszakos bontásban, ami kifejezetten megkönnyítheti a korszakorientált szakirodalmi gyűjtést. Az utolsó, negyedik fejezetben olvashatjuk a forrásszövegek listáját – az olvasó legnagyobb bánatára –, oldalszám nélkül. Ez azért is hátrányos, mert a tartalomjegyzék sem segít bennünket a célirányos keresésben.

A szerző a következő hat kronológiai alfejezetbe osztotta be a százkét forrást:

1. A modern kor előtti politikai részvételi modellek: falugyűlések, kantongyűlések, városköztársaságok. (harmincnégy forrásszöveg)

2. Felszabadítási mozgalmak, helvét forradalom. A Helvét Alkotmány konfrontációja a modern kor előtti politikai részvételi modellekkel (huszonegy forrásszöveg)

3. Az 1830. év regenerációs mozgalma és az ellenmozgalmak (harmincegy forrásszöveg)

4. Az 1848. évi szövetségi alkotmány és annak hiányosságai a közvetlen demokrácia fejlődése tükrében (három forrásszöveg)

5. Az 1860-as évek demokratikus törekvései, a közvetlen demokrácia alakulása a kantonokban (tíz forrásszöveg)

6. A népszavazás bevezetése az 1874. évi módosított szövetségi alkotmányban (egy forrásszöveg).

Jól látható, hogy Graber rendkívül tág időhorizontban gondolkodott. Az előzmények megvilágításához egészen az 1560-as évekig visszanyúlt a válogatás során. Teljességre így nem is törekedhetett a szerző. Mivel a svájci történeti kutatásokban előkelő helyen álltak az elmúlt évtizedekben a demokráciatörténeti kutatások, így számos már publikált forrás is helyet kapott a kötetben. Az ismétlés szakmailag mindenképpen indokolt. Nem sikerült azonban a történeti korszakok közötti arányosság megteremtése a közel hasonló számú forrásszöveg megjelenítésével. A svájci történelem kiemelkedő eseményeinek túlreprezentáltsága különösen szembetűnő 1798 és 1830, mint kiemelkedő jelentőségű történeti csomópontok, azaz a Helvét Köztársaság és a regeneráció korszaka kezdő éveinek esetében. Az előnyöket és a hátrányokat összevetve ennek a forráskiadványnak a megjelenésére vitathatatlanul szükség volt. Afelől sincs kétségem, hogy fontos kézikönyv lesz ez a Svájci-kutatók számára.

A 2017-ben napvilágot látott és a kutatási eredményeket bemutató kötet követi a négy évvel korábbi szöveggyűjtemény kronológiai és tematikai felosztását. Alapvetően a forráskötetben publikált bevezető tanulmányoknak a kibővített és lábjegyzetelt írásait veheti kézbe az olvasó. Addig, amíg a XX. században a svájci történészek elsősorban szövetségi szinten vizsgálták a svájci demokrácia történetét, és eszmetörténeti illetve alkotmánytörténeti szempontok alapján dolgoztak, Graber ezeknek a demokratikus folyamatoknak a társadalomtörténeti összefüggéseit kutatta. A XX. századi svájci történetírás egyik uralkodó narratívája szerint lineáris fejlődés mutatható ki a svájci demokrácia történetében 1830-tól kezdve napjainkig. Ezzel szemben a zürichi történész úgy véli, hogy megkérdőjelezhető a kontinuitás, ugyanis számos esetben tárt fel olyan történeti konfliktusokat, amelyek a demokratikus törekvések megszakíttóságára, töréspontjaira engednek következtetni. Hozzá kell tennünk, hogy Graber mélyebb szinten, azaz elsősorban a kantonok történetén keresztül vizsgálódott, az így megtapasztalt kantononkénti különböző fejlődési irányok és a politikai nézetkülönbségek sokszínűsége által plasztikusabb képet tudott rajzolni a demokrácia fejlődéséről. Ma már általános tapasztalat az, hogy csak az a történeti munka kap kellő figyelmet, amelyik alapvetően teljesen új nézőpontokat és kutatási eredményeket tud felmutatni. Graber ilyen irányú törekvése ugyanakkor egyáltalán nem kérdőjelezi meg a korábbi eredményeket, a svájci történész sokkal inkább fontos kiegészítő hozzájárulást kínált az előző század történeti kutatásaihoz, jól érzékeltetve a demokráciáért vívott küzdelem rendkívüli komplexitását.

Anélkül, hogy recenzióként az egyes korszakok demokráciatörténetének ismertetésébe részletesen belemennék, csupán Graber kutatási törekvéseinek filozófiáját kívánom megvilágítani a manapság az érdeklődés homlokterében álló két exponált történeti kérdéssel, úgy mint a svájci női választójog és a XX. századi háborús kivételes intézkedések története. A XXI. század elején a svájci történészek közül egyre többen és gyakrabban tartják fontosnak azt, hogy történeti magyarázatot nyújtsanak a svájci női választójog megkésett bevezetésére. Ugyan nyilvánvaló, hogy ez szoros összefüggésben állhat a demokrácia fejlődésével, vagy éppen fejlettségével, hiszen sokan vannak, akik komoly mércéként tekintenek rá, mégis a kelet-európai történészek jól tudják, hogy a női választójog diktatúrákban való biztosítása még korántsem jelenti azt, hogy az adott politikai rendszer demokratikus lett volna. Megfordítva, nem biztos, hogy emiatt fejletlen lett volna a svájci demokrácia. Mindenesetre ez a svájci történeti példa különösen alkalmas a svájci szövetségen belül megtapasztalható, eltérő fejlődési folyamatok megvilágítására. Graber tehát úgy véli, a megkésettég hátte-

rében az állhat, hogy a svájci férfiak a politikai érdekképviselőket a katonai szolgálatra való alkalmasságtól tették függővé, amely elképzelés még a XIX. században, az általános emberi jogok eszméjével szemben is erősen tartotta magát. A férfiuralom ezen specifikus, svájci kulturális jelensége kimondottan jellemző volt a német nyelvű kantonokra, és a mai napig léteznek olyan kantonok, amelyek a rendi korszak kantongyűléseinek hagyományait változatlanul gondosan ápolják. Ebből következteti a szerző azt is, hogy a német nyelvű kantonok sokkal később iktatták törvénybe a női választójogot. A francia forradalom emberjogi eszméit nyitottabban befogadó francia nyelvű kantonok válhattak így élenjáróvá a női jogkiterjesztésben. Graber kiemelte, hogy az sem véletlen, azok a kantonok tették magukévá a női választójogot, amelyek már korábban törvényileg biztosították választópolgáraik számára a népszavazási lehetőséget. Szövetségi szinten a svájci nők 1971-ben váltak választásra jogosultakká. Waadt kanton már jóval korábban, 1959-ben döntött erről, majd Neuenburg és Genf követte a példáját. Ugyanakkor Appenzell-Innerrhordent csak szövetségi bírósági ítélettel tudta a svájci szövetségi tanács rákényszeríteni a női választójog bevezetésére majdnem húsz évvel később, 1990-ben. Ebben a kantonban néhány község még ma is életben tartja a hagyományos módon, vagyis szabad téren megrendezett és kézfeltartással történő politikai döntéshozatal gyakorlatát.

A XX. századi háborús kivételes intézkedések bemutatásával a szerző szintén egyedi felismerésekhez vezetete el olvasóit. Különösen hasznos munka ez az európai történészek számára, hiszen az első és második világháborús svájci semlegesség mítosza elfedi aényt, miszerint Svájc ugyanúgy élt a háborús kivételes intézkedések törvényi felhatalmazási jogával, mint maguk a háborúban résztvevők. Azt is nyilvánvalóvá tette a szerző, hogy komoly politikai harcok váltak szükségessé ahhoz, hogy a háború után a szövetségi hatalom érvénytelenítse ezeket az intézkedéseket. Milyen jól ismert az az uralmi helyzet, amikor a hatalom képviselőinek nem kell számot adniuk döntéseikről, egyszerűen hivatkozhatnak az adott politikai kényszerhelyzetre, amelybe azután „belekényelmesednek”!

A XXI. század elején, Svájc legfontosabb szellemi exporttermékévé vált közvetlen demokráciája. Az Aarau-ban működő Svájci Demokráciaközpont tevékenysége és stratégiai célkitűzései is kitűnő bizonyítékot kínálnak erre az állításra. Graber kötete jól illeszkedik az 1980-as években útjára indított új demokráciatörténeti kutatások elképzeléseibe. A svájci történész által megelevenített, sokoldalú történeti pillanatképek a politikai integrációról, más szóval jogkiterjesztésről, vagy éppen a jogvisszatartásról és jogmegvonásról meggyőzhetik az olvasót arról, hogy ellenállások és lázadások hoz-

szú sora, láncolata, az ezek által okozott megtorpanások eredményeként jött létre a svájci demokrácia jelenlegi, a világon kiemelkedően magas fejlettségi szintje és gyakorlata. Rolf Graber igen hasznos történeti munkát tett le az asztalra a svájci demokrácia keletkezéstörténetéről.

Rolf Graber: *Wege der direkten Demokratie in der Schweiz. Eine kommentierte Quellenauswahl von der Frühneuzeit bis 1874.* (A svájci közvetlen demokráciához vezető utak. Kommentált forrásgyűjtemény a kora újkortól 1874-ig.) Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar 2013. 487 o.

Rolf Graber: *Demokratie und Revolten. Die Entstehung der direkten Demokratie in der Schweiz.* (Demokrácia és lázadások. A svájci közvetlen demokrácia keletkezéstörténete.) Chronos Verlag, Zürich 2017. 232 o.

Gyarmati Enikő